

## Podíl Leoše Janáčka a jeho hudby na rozvoji ostravského hudebního života 1. poloviny 20. století

*Jiří Kusák, Jan Mazurek*

Hudba Leoše Janáčka se začala významným způsobem podílet na rozvoji hudebního života české Ostravy od počátku 20. století. Na nedalekých Hukvaldech 3. července 1854 narozený a prostřednictvím životního příběhu svého děda Jiřího s Ostravou spojený skladatel,<sup>1</sup> sledující se sympatiemi kulturní i hudební rozvoj města na soutoku Odry a Ostravice, však už předtím, od počátku 90. let předminulého století, ovlivňoval zdaleka ne bezvýznamným způsobem ostravské hudební dění. Především prostřednictvím svých, učitelovu všestrannou – kompoziční, interpretační, hudebněpedagogickou, folkloristickou, publikační a hudebně-kritickou – činnost tvořivě rozvíjejících brněnských žáků totiž podněcoval další rozvoj zdejšího českého hudebního života v řadě důležitých aspektů. Jeho žáci – nejprve v 90. letech Cyril Metoděj Hrazdira (1868-1926) a Karel Budík (1866-1915), od konce prvního desetiletí 20. století Eduard Marhula (1877-1925), Edvard Rund (1879-1931), Josef Černocký (1881-1932), Vilém Petrželka (1889-1967) – stáli u počátků ostravského českého sborového zpěvu, svou činností ovlivnili podoby zdejší české operní, operetní a koncertní interpretace, zásadním způsobem se zasloužili o rozvoj ostravského hudebního školství, hudební kritiky a publicistiky, v intencích svého učitele orientovali také svou skladatelskou činnost. Spolu s Eduardem Bartoníčkem (1855-1915), Rudolfem Kadlečkem (1856-1917) a Rudolfem Wünschem (1880-1955) napomáhali rychlejšímu rozvoji hudebního života města do té doby známého spíše hudebními aktivitami zdejšího německého obyvatelstva.<sup>2</sup>

Pravděpodobně prvními Janáčkovými kompozicemi, se kterými se ostravské hudební publikum setkalo, byly blíže neuvedené sborové skladby, které byly na programu koncertů moravskoostravského pěveckého spolku Lumír 9. listopadu a 8. prosince 1902 (koncerty řídil sbormistr C. M. Hrazdira).<sup>3</sup> V prosinci 1906 se s vynikajícím ohlasem v Ostravě představilo Vachovo Pěvecké sdružení moravských učitelů. Příznivé přijetí se týkalo i Janáčkových sborů Klekánica a Dež viš ze Čtvera mužských sborů moravských.<sup>4</sup>

<sup>1</sup> JANÁČEK, V. *Životopis Jiříka Janáčka*. JANÁČEK, L. *Dopisy strýce a dopisy matky*. Brno: Hudební měsíčník Opus musicum, 1985, s. 13-15. Též VOGEL, J. *Leoš Janáček. Život a dílo*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1963, s. 35.

<sup>2</sup> MAZUREK, J. Němečtí hudebníci a jejich podíl na rozvoji české hudebnosti Ostravy. *Opus musicum* (dále jen *OM*) 30, 1998, č. 2, s. 64-69. Rovněž MAZUREK, J. Ostravská Společnost přátel hudby (1912-1914). *OM* 31, 1999, č. 5, s. 25-30.

<sup>3</sup> SVOZIL, O. *75 let pěveckého souboru Lumír v Ostravě 1881-1956*. Ostrava: Pěvecký soubor „Lumír“, 1958, s. 27.

Výjimečným činem se však stalo 25. září 1906 provedení 2. verze Janáčkovy opery *Její pastorkyňa* s C. M. Hrazdirou u dirigentského pultu.<sup>5</sup> Tehdy (1. září) zahájilo A. J. Frýdou-Friedlem vedené brněnské české Národní divadlo svůj ostravský umělecký pobyt, vrcholící zmíněnou událostí. Provedení vyvolalo značnou diváckou odezvu a především do té doby nevídanou odezvu kritickou, jejíž závěry překvapivě předznamenaly pozdější hodnocení tohoto Janáčkovy díla. Z kritických ohlasů byl nejzajímavější názor Karla Patočky (1876-1941),<sup>6</sup> přisuzující Janáčkovi, komponujícímu bez jednostranné snahy o originalitu za každou cenu a skutečnosti neodpovídajících způsobů hudební deklamace, významné místo mezi realistickými operními skladateli té doby.

Už vzpomínaný konec prvního desetiletí 20. století (léta 1907 a 1908) přinesl vznik třech českými institucemi založených hudebních škol, jejichž řediteli se stali Janáčkovi brněnští žáci. Nejprve (1907) E. Marhula ředitelem Hudební a varhanické školy Matice školské v ostravských Mariánských Horách, 1908 E. Rund ředitelem Hudební školy Pěveckého spolku *Záboj* ve Slezské Ostravě a V. Petrželka ředitelem Hudební a pěvecké školy místní odbočky Národní jednoty v Zábřehu nad Odrou. Zvláště Marhula a Rund – Petrželka totiž v Zábřehu působil jen krátce<sup>7</sup> – byli mužové na svých místech. Od počátku preferovali moderní přístupy k hudebněvýchovné činnosti, kterou směřovali k postupnému dosahování nadprůměrných, v některých ohledech až konzervatorních kvalit.<sup>8</sup> Obdobně – v duchu Janáčkovy vedení brněnské varhanické školy – postupně vytvářeli ze svých škol střediska hudebních aktivit se širší působností. Záslužná činnost Marhulova i Rundova vrcholila ve 20. letech minulého století. Po náhlé Marhulově smrti v květnu 1925 zajistil kontinuální, v mnohém ohledu specificky obohacený rozvoj mariánskohorské (od roku 1935 moravskoostravské) hudební školy jiný Janáčkův žák František Mít' a Hradil (1898-1980), v letech 1921-1923 posluchač skladby u L. Janáčka na brněnské pobočce Mistrovské školy Státní konzervatoře v Praze.<sup>9</sup>

---

<sup>4</sup> Poprvé se Pěvecké sdružení moravských učitelů v Ostravě představilo 15. července 1905. Zdejší hudební kritika (zvl. K. Budík) vnímala vystoupení tehdy už proslulého sboru jako doposud nejlepší sborový koncert v Ostravě, který ukázal cestu jak zlepšit kvalitu sborového zpěvu i ostravským sborům.

<sup>5</sup> Jistý Hrazdirův podíl na skladatelových úpravách opery připomíná GREGOR, V. Leoš Janáček Cyril Metoděj Hrazdira. In *Acta Facultatis Paedagogicae Ostraviensis, D-14*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978, s. 88-90.

<sup>6</sup> Byl publikován 29. září 1906 v novinách *Ostravský kraj*. Nově přetištěn jako příloha statí J. MAZURKA *Pobyt opery brněnského Národního divadla v Ostravě 1906*. In *Acta Facultatis Paedagogicae Ostraviensis, D-14*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978, s. 101-102.

<sup>7</sup> Od října 1908 do konce února roku 1909.

<sup>8</sup> V květnu 1926 např. řekl zemský inspektor hudebních škol Antonín Hromádka po koncertu žáků nejvyšších ročníků slezskoostravské hudební školy „... v mnohém výkonu jste se vyrovnali... konzervatoristům.“ MAZUREK, J. Edvard Rund – zakladatel a ředitel Hudební školy Pěveckého spolku *Záboj* ve Slezské Ostravě. *Těšínsko* 38, 1995, č. 4, s. 25.

Období mezi dvěma válkami (1918-1938) obohatilo hudební Ostravu o další podněty mimořádného dosahu. Záslouhou Kulturní rady pro širší Ostravsko, Kruhu přátel vážné hudby a Spolku pro komorní hudbu se z původně „jen“ lidovýchovných aktivit ve 30. letech dařilo – díky především Spolku pro komorní hudbu – připravovat komorní koncerty se špičkovými domácími i zahraničními sólisty a komorními ansámblly (např. s klavíristy Rudolfem Firkušným, Frédéricem Lamondem, Kolischovým kvartetem ad.). Z prvních Emanuelem Bastlem (1874-1950) nepravidelně dávaných symfonických koncertů orchestru Národního divadla moravsko-slezského vznikly – zásluhou Jaroslava Vogla (1894-1970) – v sezoně 1927/28 abonentní symfonické koncerty s hudbou 20. století preferujícími programy. Symfonické koncerty dávaly také německé koncertní instituce (zvl. Symfonicko-orchesterální spolek v Moravské Ostravě), Janem Pešatem (1892-1974) řízené amatérské Orchesterální sdružení (později Filharmonické sdružení, od roku 1935 Ostravská filharmonie) a další instituce. Zmíněný už šéf opery Národního divadla moravsko-slezského E. Bastl dokázal v období 1919-1927 vybudovat repertoár, obsahující základní díla českého a evropského operního repertoáru, což J. Vogel v období 1927-1943 umocnil pro Ostravu zcela nezastupitelnou činností v oblasti rozšíření repertoáru o další české i evropské opery se zvláštním důrazem na díla 20. století. Kvalitu hudebnědramatických počínů ostravského Německého divadla pomáhaly udržovat především rozsáhlé aktivity všestranného Antona Aicha (1878-1963). Rozvoji hudebního života napomáhaly také koncertní počiny ostravských hudebních škol, od roku 1929 do hudební recepce převratné změny přinášející pořady ostravské rozhlasové stanice, odborně stále fundovanější kritické stati Milana Balcara (1886-1954), F. M. Hradila, J. Pešata, Anny Wüstner-Havliczek ad.

Jak se na tomto zřejmém rozvoji podílela hudba L. Janáčka, případně umělcovy další aktivity? Zůstává především neoddiskutovatelnou skutečností, že Bastlem připravené premiéry *Její pastorkyně* (1919) a *Káti Kabanové* (1924) a zvláště Voglova dlouhodobá přízeň, projevující se mj. úctyhodným výběrem inscenovaných oper (připomeňme provedení oper *Z mrtvého domu* a *Věc Makropulos*), položily základy tradicím uvádění Janáčkových hudebnědramatických děl v Ostravě. Svátečními zážitky ostravského koncertního publika byla provedení obou skladatelových smyčcových kvartetů Moravským kvartetem (1925, 1929) i provedení slovanské rapsodie *Taras Bulba* (1929) a především *Glagolské mše* (1937) J. Voglem a divadelním orchestrem v rámci abonentních symfonických koncertů. Skladatelovy folklorem inspirované i na Bezručovy texty komponované sbory zpívalo

---

<sup>9</sup> Studiu v Janáčkově mistrovské třídě věnuje Hradil pozornost v kapitole Nezapomenutelná setkání s Leošem Janáčkem v autobiografii *Hudebníci a pěvci v kraji Leoše Janáčka*. Ostrava: Profil, 1981, s. 61 ad.

v Ostravě zdejší Sokolské pěvecké sdružení, často v Ostravě hostující Pěvecké sdružení moravských učitelů, několikrát i Pěvecké sdružení pražských učitelů. V září 1935 svolila Zdeňka Janáčková, aby vítkovická hudební škola nesla napříště manželovo jméno („škola je v jeho rodném kraji, který tak miloval“, napsala v dopise do Vítkovic<sup>10</sup>). Janáčkovy skladby se poměrně často objevovaly i v programech ostravského rozhlasu, který 14. srpna 1938 zprostředkoval i přenos z janáčkovských slavností na Hukvaldech.<sup>11</sup>

Recepce Janáčkovy hudby však v uvedené době (tj. 1918-1938) neprobíhala vždy bez potíží. Pomineme-li totiž diletantství hudebního publicisty píšícího<sup>12</sup> sice o budoucích úspěších Janáčkovy symfonické tvorby, které se však dostaví, „až nad Janáčkovými operami navždy zavrou se dveře muzejního archivu“ (!), nemůžeme se nepozastavit nad kontroverzními názory podstatně fundovanějšího M. Balcara. Ten totiž např. – v kritice premiéry *Její pastorkyně*<sup>13</sup> – charakterizoval tuto operu jako dílo, jemuž chybí slunce a „vzácný dar velkokvěté melodiky.“ *Glagolská mše* mu zase byla směsí obdivuhodně krásných hudebních nápadů i okamžiků přespříliš subjektivních, výrazově nepřilíš přesvědčivých.<sup>14</sup>

Janáčkovy kompozice měly důležité místo i v programech ostravských koncertů a v repertoáru zdejší opery v období Protektorátu Čechy a Morava (1939-1945). Nebylo sice možno uplatnit mužské sbory 70 000 a Česká legie, v Ostravě však v této době zazněla rapsodie *Taras Bulba*, *Její pastorkyňa* a většina vrcholných sborů v podání Pěveckého sdružení moravských učitelů (vše v programu úspěšného festivalu Český hudební máj 1940), v rámci oslav 90. výročí skladatelova narození – 3. července 1944 – i skladatelův *Zápisník zmizelého*<sup>15</sup> atd. Kritický ohlas těchto a dalších provedení však nedosáhl jednoznačnosti ohlasu díla Smetanova,<sup>16</sup> zájem publika – jakkoliv vstřícný a vřelý – se nepřiblížil k extatickým polohám tehdejšího přijetí skladatelovy opery *Libuše*, symfonického cyklu *Má vlast* nebo kantáty *Česká píseň*. Přesto však si publikum i hudební kritika uvědomovaly Janáčkovu význačné postavení mezi českými skladateli 20. století, umocněné jeho regionální a sociální příslušností – u žádného českého skladatele totiž „nebyly...lidové kořeny tak

<sup>10</sup> 18. září 1935. Janáčková hudební škola si svou hudebněpedagogickou, uměleckou i organizační a popularizační činností toto pojmenování jednoznačně zasloužila.

<sup>11</sup> O nich více HRADIL, F. M. *Hudebníci a pěvci v kraji Leoše Janáčka*, s. 76 a 286.

<sup>12</sup> V *Moravsko-slezském deníku*, 18. listopadu 1924.

<sup>13</sup> 4. listopadu 1919 v *Moravsko-slezském deníku*.

<sup>14</sup> *Moravsko-slezský deník* 19. března 1937.

<sup>15</sup> V *Českém slově* však bylo 1. července 1944 dílo avizováno jako „Zápisky zesnulého“!

<sup>16</sup> MAZUREK, J. Místo hudby Leoše Janáčka v protektorátním ostravském hudebním životě. In *Česká hudba 2004. Osobnosti, instituce, vědecké, umělecké a hudebněpedagogické aktivity*. Praha: Divadelní ústav, 2004, s. 23, ISBN 80-7008-176-7.

hluboké a tak pravdivé“ jako u tohoto umělce<sup>17</sup> a Janáčková hudba patřila k důležitým pilířům programů českých komorních, sborových i orchestrálních koncertů a byla podstatnou součástí operního repertoáru tehdejšího Českého divadla moravskoostravského.

Zájem o Janáčkovu hudbu pokračoval i v posledních letech 1. poloviny 20. století, tj. 1945-1950. Na programy koncertů se dostávala především jeho komorní hudba (klavírní sonáta 1. X. 1905, Smyčcový kvartet č. 1 „Z podnětu Tolstého Kreutzerovy sonáty“ ad.), sborová tvorba (70 000, Vlčí stopa ad.). Jaroslav Vogel se s Ostravou potřetí (a naposledy) rozloučil 6. června 1948 úspěšnou premiérou *Její pastorkyně*.<sup>18</sup> Na 19. listopadu 1949 připravil jako svou vstupní ostravskou premiéru Janáčkovu *Káťu Kabanovou* Rudolf Vašata (1911-1982). Opera byla předznamenáním jeho úspěšné sedmileté éry (1949-1956) v ostravském divadle. Už v předcházejícím roce však v Ostravě i v dalších městech kraje proběhly oslavy Janáčkovy roku 1948. V Ostravě byly jeho náplní přednášky s janáčkovskou tematikou, sborové koncerty s obdobnou orientací, koncerty skladatelovy komorní hudby v podání profesionálů i učitelů ostravských hudebních škol.

Janáčková hudba byla po celé sledované období nepominutelnou součástí hudebního života české Ostravy. Nedosahovala sice – zvláště ve vypjatých historických okamžicích – postavení Smetanovy hudby a nepožívala její úcty, zaujala však – nejvíce v meziválečném období (1918-1938) – velmi důležité místo v operním a koncertním repertoáru ostravských hudebních institucí. Na tomto „zviditelňování“ Janáčkovy hudby měl význačný podíl především Jaroslav Vogel – zkušený dirigent, klavírní korepetitor, popularizátor a zasvěcený vykladač skladatelovy tvorby.

Mimořádný význam však měla pro hudební Ostravu obecně uznávaná Janáčková činnost hudebněpedagogická, promítající se – prostřednictvím jeho brněnských žáků – do činnosti většiny renomovaných ostravských hudebních škol.

Už dříve vzpomínané, popravdě řečeno dosti frekventované, především v ostravském denním tisku se objevující kritické připomínky k Janáčkově skladatelské tvorbě však naznačily, že čas poučeného i spontánního přijímání jeho hudby nastal v Ostravě až ve 2. polovině 20. století...

---

<sup>17</sup> Napsal 2. července 1944 v *Českém slově* František Bergmann.

<sup>18</sup> V ostravském denním tisku velmi kladně hodnocenou – viz -Ci- (tj. F. CIMMER) Leoš Janáček: „Její pastorkyně“. *Nová svoboda* 13. června 1948, s. 7.

## Literatura:

AUDUS, M. Chybějící pojítka. Rekonstrukce Její pastorkyně z r. 1904. *OM* 30, 1998, č. 5, s. 186-196.

GREGOR, V. Leoš Janáček a Cyril Metoděj Hrazdira. In *Acta Facultatis Paedagogicae Ostraviensis*, D –14. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978, s. 85-92.

HRADIL, F. M. *Hudebníci a pěvci v kraji Leoše Janáčka*. Ostrava: Profil, 1981.

JANÁČEK, V. *Životopis Jiříka Janáčka*. JANÁČEK, L. *Dopisy strýci a dopisy matky*. Brno: Hudební měsíčník Opus musicum, 1985.

KUSÁK, J.: Description of the Correlative relationship of an Artist and a Region as an Archetypal Area of Inspiring Impulses. In *Mezinárodní webový sborník hudební výchovy*, 2007/č. 2, Ostrava 2008, s. 123-127, ISSN 1802-6540.

KUSÁK, J.: *Emil Hába. Interregionální průsečíky hudební kultury Moravy a Slezska 20. století*. Ostravská univerzita v Ostravě, Repronis, Ostrava 2006, 160 s., ISBN 80-7368-188-9.

KUSÁK, J.: Hudebněpedagogická činnost Leoše Janáčka na brněnské varhanické škole. Reflexe Emila Háby (1900-1982). In *Inovace v hudební pedagogice a výchově. K počtě Lea Kestenberga*. Olomouc: PdF UP, 2008, s. 97-102. ISBN 978-80-903776-5-3.

KUSÁK, J.: Leoš Janáček jako hudební pedagog brněnské varhanické školy ve vzpomínkách Emila Háby. In *Česká hudba 2004. Osobnosti, instituce, vědecké, umělecké a hudebněpedagogické aktivit*. Praha: Divadelní ústav, 2004, s. 26 – 29, ISBN 80-7008-176-7.

MAZUREK, J. Pobyt opery brněnského Národního divadla v Ostravě roku 1906. In *Acta Facultatis Paedagogicae Ostraviensis*, D-14. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978, s. 93-102.

MAZUREK, J. Ostravský pobyt Viléma Petrželky. *OM* 13, 1981, č. 2, s. 48-49.

MAZUREK, J. Kapitola z ostravského hudebního života počátku 20. století. *OM* 24, 1992, č. 3, s. 93-96.

MAZUREK, J. Ostrava a Vilém Petrželka (II.). *OM* 24, 1992, č. 10, s. 307-309.

MAZUREK, J. K ostravské premiéře Janáčkovy opery Káťa Kabanova. In *Z hudební topografie severní Moravy a Slezska*. Ostrava: Ostravská univerzita, 1995, s. 63-68, ISBN 80-7042-092-8.

MAZUREK, J. Edvard Rund – zakladatel a ředitel Hudební školy Pěveckého spolku Záboj ve Slezské Ostravě. *Těšínsko* 38, 1995, č. 4, s. 24-26.

MAZUREK, J. K dějinám Hudební a varhanické školy Matice školské v Ostravě – Mariánských Horách (1907-1935). *Hudební nástroje* 32, 1995, č. 4, s. 245-246.

MAZUREK, J. Devadesát let od ostravské premiéry Janáčkovy Její pastorkyně. In *Ostrava 18. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1997, s. 288-292, ISBN 80-8610-02-9.

MAZUREK, J. *Hudební život českých obyvatel Ostravy v období 1880-1918*. Spisy Ostravské univerzity č. 119. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 1999, ISBN 80-7042-142-8.

MAZUREK, J. *Jan Pešat (1892-1974). Příspěvek k dějinám ostravské hudební výchovy 20. století*. Ostrava: Repronis, 2002, ISBN 90-7329-176-7.

MAZUREK, J. Místo hudby Leoše Janáčka v protektorátním ostravském hudebním životě. In *Česká hudba 2004. Osobnosti, instituce, vědecké, umělecké a hudebněpedagogické aktivity*. Praha: Divadelní ústav, 2004, s. 17-24, ISBN 80-7008-176-7.

MAZUREK, J. Leoš Janáček a počátky moderního hudebního života na Ostravsku. In *Fenomén Janáček včera a dnes*. Brno: Editio Conservatorium Brunense, 2006, s. 201-204, ISBN 80-87005-00-7.

MAZUREK, J., ADÁMKOVÁ, H., KUSÁK, J., STEINMETZ, K. *Ostravský hudební život do roku 1945*. Ostrava: Repronis, 2007, ISBN 978-90-7329-164-8.

STOLAŘÍK, I. *Umělecká hudba v Ostravě 1918-1938*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1997, ISBN 80-902075-5-3.

SVOZIL, O. *75 let pěveckého souboru Lumír v Ostravě 1881-1956*. Ostrava: Pěvecký soubor „Lumír“, 1958.

VOGEL, J. *Leoš Janáček. Život a dílo*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1963.

**Podíl Leoše Janáčka a jeho hudby na rozvoji ostravského hudebního života  
1. poloviny 20. století**

*Shrnutí*

Příspěvek si všímá podílu Janáčkovy hudby na ostravském hudebním životě od počátku 20. století do konce 40. let. Vyzvedává některé důležité momenty, jako byla např. premiéra 2. verze Janáčkovy Její pastorkyně v roce 1906, první ostravské provedení Glagolské mše v roce 1937 atd.

**The share of Leoš Janáček and his music in the development of Ostrava's musical life  
in the 1<sup>st</sup> half of the 20<sup>th</sup> century**

*Summary*

The article reflects the share of Janáček's music in the musical life of Ostrava from the beginning of the 20<sup>th</sup> century to end of the 1940s. The article emphasises important moments, for example the first night of the 2<sup>nd</sup> version of Janáček's opera Jenůfa in 1906, Ostrava's first performance of Janáček's Glagolitic Mass in 1937 etc.